

VILNIAUS MIESTO PRAMONĖS IŠVYSTYMAS POKARIO METAIS

M. JESALINIS

Vilniuje niekada nebuvo stambios pramonės. Palyginti sparčiai vystantis kapitalizmui Lietuvoje, Vilniaus mieste stambių fabričių neatsirado. Augti sunkiajai industrijai, naudojančiai importinę žaliavą, ir lengvajai bei maisto pramonei, naudojančiai daugiausia vietinę žaliavą, trukdė ne tik geležies rūdos, akmenų anglies, naftos ir kitų žemės turty nebuvimas, bet ir kapitalistinė stambiųjų Rusijos pramoninių centrų ir Rygos konkurencija. Žaliava sunkiajai pramonei galėjo būti atvežama daugiausia geležinkeliais, nes vienintelis Klaipėdos uostas ir Nemuno žiotys buvo atplėštos nuo Lietuvos. Žaliavos pervežimo išlaidos didino Vilniaus pramonės gaminių savikainą, ir jiems būdavo sunku konkuruoti su kitų Rusijos rajonų ir importiniais gaminiais. Dėl to Vilniaus įmonių savininkai dar labiau didindavo darbininkų išnaudojimą.

Svarbiausia Vilniaus pramonės šaka buvo odos pramonė. XIX a. pabaigoje Vilniuje veikė arti dešimtys odos, keletas tabako fabričių ir penkios alaus daryklos.

XX a. pradžioje Vilniuje pradėjo vystytis metalo apdirbimo pramonė. Todėl jau pirmaisiais Tarybų valdžios metais, t. y. 1919 m. kovo 6 d., Vilniuje buvo suorganizuotos mechaninės remonto dirbtuvės, kurių paskirtis buvo remontuoti karo ir vokiečių okupacijos metu sugriautus fabrikus bei gamyklas. Be to, Vilniuje plito smulkios, daugiausia žemės ūkio produktų perdirbimo, įmonės.

Lenkijos kapitalistai jokios naujos pramonės Vilniuje nesukūrė, nors šeimininkavo beveik 20 metų.

1940 m. sausio 1 d. Vilniuje buvo užregistruota 118 įmonių su 2895 dirbančiais, iš kurių 2355 — samdomi darbininkai ir 540 tarnautojų. Vidutiniškai vienoje įmonėje dirbo 19 darbininkų¹.

Daugiausia įmonių buvo maisto pramonės — 48, popieriaus ir poligrafijos pramonės — 16, metalo apdirbimo ir mašinų pramonės buvo tik 10 įmonių.

¹ Lietuvos statistikos metraštis, V., 1939, 155 psl.

Atkuriant ir vystant sostinės pramonę, buvo atsižvelgta į gamtines respublikos sąlygas, stengiantis pramonės įmones priartinti prie žaliavų šaltinių ir vartojimo centrų.

Todėl, remiantis socialistiniais gamybinių jėgų išdėstymo principais, pokario metais Vilniuje buvo kuriamos elektros ir elektros matavimo prietaisų, metalo apdirbimo staklių, statybos mechanizmų, žemės ūkio mašinų ir kitų sudėtingų gamybos priemonių gamyklos.

Greta naujų įmonių statybos, buvo iš pagrindų rekonstruojamos esamos, siekiant, kad tų pačių gaminių negamintų kelios smulkios įmonės. Kai kuriose pramonės šakose — odos-avalynės, statybinių medžiagų ir maisto pramonėje — pirmiausia buvo atstatyti tinkamiausi ir racionaliausi objektai, žymiai juos sustambinant. Pramonės įmonių skaičius Vilniaus mieste buvo toks: 1950 m. — 95, 1955 — 111, 1956 — 114, 1957 — 109, 1958 — 113 įmonių. Kai kuriais metais įmonių skaičius sumažėjo, sujungus smulkias įmones.

Augant įmonėms, augo darbininkų skaičius, didėjo produkcija. Pavyzdžiui, 1957 m. darbininkų skaičius buvo 2,6 karto didesnis negu 1950 m.; pramonės produkcija per tą patį laikotarpį padidėjo apie 4 kartus. Per septynmetį darbininkų skaičius padidės 4,6 karto, o pramonės produkcija 8,3 karto, palyginti su 1950 m. Greitą pramonės produkcijos augimą sąlygojo nenutrūkstamai augęs darbo našumas, kuris nuo 1950 iki 1957 m. išaugo 84%. Vien tik darbo našumo kilimo sąskaita visa pramonės produkcija 1957 m. padidėjo 65,9%.

Vystantis pramonei, pakilo materialinis ir kultūrinis dirbančiųjų lygis. 1956 m. vidutinis metinis darbininko uždarbis buvo 1,2 karto didesnis negu 1950 m. Sparčiais tempais pokario metais vystėsi Vilniaus mieste kai kurios pramonės šakos.

Pokario metais sparčiai vystyti pramonei trukdė silpnas miesto energetinis ūkis. Iki Didžiojo Tėvynės karo elektros energiją miestui tiekė vienintelė anglimi kūrenama elektrinė, kurią hitleriniai okupantai susprogdino. Vienas iš pirmųjų partijos ir vyriausybės uždavinių buvo duoti Vilniui elektros šviesą. Dar tebevykstant karui, į Vilnių buvo atgabenta kilnojamoji elektrinė — energetinis traukinys. Žinoma, tokia elektrinė galėjo patenkinti tik minimalias elektros energijos reikmes.

1949 m. pradėjo veikti atstatytoji elektrinė, kurios prieškarinis galinumas buvo žymiai viršytas. Kiek vėliau buvo pastatyta pirmoji, o dar po kiek metų — antroji šiluminės elektros stoties eilė.

1950 m. buvo pagaminta 60,3 mln. *kWh*. Tokiu būdu, 1957 m. vienam sostinės gyventojui teko 965 *kWh*. Energetikos darbininkų skaičius 1956 m., palyginti su 1950 m., išaugo daugiau kaip du kartus. Tačiau Vilniaus miesto energetikos ūkyje yra daug ir trūkumų. Dėl elektros energijos stokos įmonės yra priverstos statyti savo elektrines.

Labiausiai pokario metais išaugo Vilniuje mašinų ir prietaisų gamyba. Jau 1946 m. buvo pradėta statyti elektrotechninė gamykla „Elfa“, kuri pirmąją savo produkciją davė 1948 m. Tai viena iš stambiausių Tarybų Lietuvos gamyklų, išleidžianti elektrinius patefonus, radiogramofonus, magnetofonus ir mažo gabarito elektros motorus.

Įmonėje sumontuotos labai našios automatinės ir pusiau automatinės slaklės, mašinos liejimui su spaudimu, mašinos įvairiems dirbiniams lieti iš plastmasės. Patobulinta masinių operacijų technologija, pvz., elektros variklių rotorių užliejimas, srovinis ir konvejerinis patefonų ir motorų pagrindinių mazgų bei detalių surinkimas, dinaminių rotorių balansavimas; įdiegtos daugiavietės presavimo formos, liejimo formos, automatizuoti galvanizavimo procesai, mechanizuotos kontrolinės operacijos.

1957 m. įmonė išleido 213 tūkst. elektropatefonų ir 24,5 tūkst. magnetofonų, tuo tarpu 1956 m. pagaminta tik 182 tūkst. elektropatefonų ir 16,2 tūkst. magnetofonų. Ateityje ši įmonė specializuosis elektros motorų gamyboje.

Elektros skaitiklių gamykla savo pirmąją produkciją išleido 1950 m. Metai po metų ji didina gamybą. Apie tai vaizdžiai byloja ir produkcijos išleidimo tempų didėjimas.

Antai 1951 m. įmonė išleido 130 tūkst. elektros skaitiklių, o 1957 m. pagamino jau 1320 tūkst. skaitiklių, vadinasi, produkcijos išleidimas padidėjo daugiau kaip 10 kartų.

1952 m. buvo pradėta statyti Plataus vartojimo reikmenų gamykla (dabartinė elektros suvirinimo įrengimų gamykla). Ši įmonė dar tebestatoma. Pirmąją savo produkciją išleido 1954 m. Tai skalbimo mašinos, patefonai ir kiti plataus vartojimo reikmenys. Vėliau gamykla specializavosi elektros suvirinimo įrengimų gamyboje. Dabartiniu metu ji išleidžia elektros suvirinimo agregatus, įvairių markių elektros suvirinimo transformatorius, aliuminijaus laidams suvirinti aparatus. Be to, pastaruoju metu įmonė pradeda gaminti universalius dulkių siurblius „Venta“.

1957 m. gamykla išleido 7984 suvirinimo agregatus ir 13,2 tūkst. transformatorių.

Šeštojo penkmečio metais Vilniuje išaugo grąžtų, šlifavimo staklių, skaičiavimo mašinų ir kitos gamyklos. Jos dar ne pilnai eksploatuojamos.

Artimiausiais metais Vilniuje bus pastatytos televizijos mazgų, metalo piovimo staklių dalių ir prietaisų, automobilių atsarginių dalių, žemės ūkio mašinų bei variklių atsarginių dalių ir kt. gamyklos.

Mašinų ir prietaisų gamybos pramonės produkcija išaugo taip: 1957 m. — 774%, o 1965 m. sieks 2245% 1950 m. lygio.

Mašinų ir prietaisų gamybos pramonė pagal produkcijos išleidimą 1956 m. sudarė 22,8% visos miesto pramonės lyginamojo svorio.

Pokario metais daug padaryta rekonstruojant senąsias ir kuriant naujas statybinių medžiagų gamyklas.

Po karo Vilniuje buvo likusios tik trys primityvios plytinės, tuo tarpu naujos statybos reikalavo iki tol nematyto kiekio plytų, cemento, gelžbetonio. Netoli Vilniaus buvo pastatyta Dvarčionių plytinė. 1954 m. pradėjo veikti stambiausia respublikoje silikatinių plytų gamykla. Jos produkcija vis auga: 1955 m. gamykla išleido 45 mln. plytų, 1957 m. — 57 mln. 700 tūkst. plytų. Prie šios gamyklos pradėjo veikti mineralinės vatos cechas, kurio metinis pajėgumas — 150 tūkst. m^3 izoliacinių dirbinių.

1955 m. Vilniuje išaugo stambi gelžbetonio konstrukcijų ir dirbinių gamykla, o 1956 m. — gelžbetonio plokščių gamykla.

Kaip pokario metais augo statybinių medžiagų pramonės produkcija, rodo šie skaičiai: 1957 m. produkcija sudarė 913⁰/₀, o 1965 m. pasieks 2556⁰/₀ 1950 m. lygio.

Statybinių medžiagų pramonė sparčiai vystysis ir toliau. Per septynmetį Vilniuje išaugs statybinio fajanso ir grindų plytelių gamykla, kuri per metus išleis 400 tūkst. vienetų sanitarinio fajanso dirbinių ir 200 tūkst. m² plytelių grindims. Vertingos statybinės medžiagos — keramito naujai pastatytoje gamykloje per metus bus išleidžiama 50 tūkst. m².

Vilniuje veikia keli medžio apdirbimo fabrikai, kurie gamina įvairias statybos detales ir konstrukcijas, baldus ir kt. Trys miesto lentpiūvės apdirba miško medžiagą. Stambiausias yra baldų kombinatas, kuris savo dirbiniais žinomas ir už Lietuvos ribų. Jis gauna nemaža užsakymų iš Maskvos. 1952 m. šis kombinatas pagamino baldus daugiaaukščiam Maskvos pastatui Komjaunimo aikštėje ir viešbučiui „Ukraina“. 1956 m. kombinatas vien tik baldų išleido už 16,4 mln. rublių.

Produkcijos augimas: 1957 m. — 246⁰/₀, o 1965 m. produkcija sudarys 394⁰/₀ 1950 m. lygio.

Medžio apdirbimo pramonė augs ir toliau. Per septynmetį Vilniuje išaugs medienos pluošto plokščių gamykla, kuri, sunaudodama sostinės ir kitų miestų įmonių medienos atliekas, pateiks daug vertingų dirbinių statyboms ir baldų pramonei.

Pokario metais mieste žymiai išaugo lengvoji ir maisto pramonė. Vien tik per pirmąjį pokarinį penkmetį bendroji šių pramonės šakų produkcija padidėjo 5,3 karto.

Išaugo stambiausias respublikoje siuvimo fabrikas „Lelija“, pakinktų-galanterijos kombinatas „Raudonoji žvaigždė“. Vien tik „Lelijos“ siuvimo fabrikas 1956 m. išleido gaminių už 135 mln. rublių. Senas tradicijas Vilniuje turi odos ir kailių apdirbimo pramonė. Čia veikia Eidukevičiaus vardo odos-avalynės kombinatas, Vito vardo kailių fabrikas ir kt. Svarbi Vilniaus mieste ir maisto pramonė, kurią jau 1950 m. sudarė 14 įmonių. Per keletą pastarųjų metų žymiai praplėstas ir rekonstruotas Dzeržinskio vardo tabako fabrikas, aliejaus gamykla „Raudonoji žvaigždė“. Smarkiai rekonstruotos ir patobulintos kepyklos. Dzeržinskio rajone pradėjo veikti nauja kepykla. Pastatytas didelis šaldytuvas; 1952 m. pradėjo veikti stambiausias Lietuvoje konditerijos fabrikas „Pergalė“, kuris 1956 m. išleido 4,7 tūkst. tonų konditerijos gaminių; pastatytas pieno kombinatas.

1958 m. pradėjo veikti naujas mėsos kombinatas. Lengvosios pramonės produkcija 1957 m. sudarė 363, maisto — 273⁰/₀, o 1965 m. lengvosios pramonės produkcija pasieks 544, maisto pramonės — 362⁰/₀ 1950 m. lygio.

1956 m. lengvosios pramonės produkcija Vilniaus mieste sudarė 36, o maisto pramonė — 26⁰/₀ visos miesto pramonės produkcijos.

Atskirai išskirtina poligrafijos pramonė, kuriai atstovauja „Vaizdo“, „Pergalės“ ir LKP CK laikraščių ir žurnalų leidyklos spaustuvės.

Vilniuje spausdinama dauguma respublikinių laikraščių bei žurnalų, nemaža mokslinės, politinės ir grožinės literatūros leidinių. Vien LKP CK laikraščių ir žurnalų leidykla 1956 m. išleido produkcijos už 12,9 mln. rublių.

Produkcijos išleidimas: 1950 m. — 100%, 1957 m. — 275, o 1965 m. planuojama 330%.

Tuo būdu, Vilniuje — pramoniniame, administraciniame ir kultūriniame centre — kuriama tvirta ekonominė bazė, kuri atvers plačias perspektyvas visam ūkiui ir kultūrinei statybai vystyti.

РАЗВИТИЕ ПРОМЫШЛЕННОСТИ Г. ВИЛЬНЮСА В ПОСЛЕВОЕННЫЕ ГОДЫ

М. ЕСАЛИНИС

Резюме

В Вильнюсе никогда не было крупной промышленности с большим числом рабочих. Дело в том, что в Литве не было полезных ископаемых, — железной руды и каменного угля, — а местной промышленности, работавшей на импортном сырье, мешала конкуренция крупных промышленных центров России.

Основной отраслью промышленности Вильнюса была кожевенная промышленность.

В начале XX в. в Вильнюсе начала развиваться металлообрабатывающая промышленность, но крупных успехов не достигла.

Только в послевоенные годы промышленность начала развиваться быстрыми темпами: выросло число промышленных предприятий, рабочих, повысилась производительность труда. Валовая продукция в 1957 г. возросла 4 раза больше, чем в 1950 г.

В послевоенные годы начали бурно развиваться и отдельные отрасли промышленности, а особенно машиностроение и приборостроение.

В Вильнюсе выросли такие крупные промышленные предприятия, как электротехнический завод «Эльфа», завод электросчетчиков, завод электросварочного оборудования и др.

Промышленность Вильнюса будет развиваться и в дальнейшем. В годы семилетки вырастут новые заводы, валовая продукция возрастет в 8,3 раза больше, чем в 1950 г.

Таким образом, в Вильнюсе будет создана экономическая база для всей республики.

Redakcinei kolegijai įteikta
1959 m. kovo 10 d.